

Acronicta tridens

Treuddsaftonfly

Fjärilar, Nattflyn

NE NA LC DD NT **VU** EN CR RE

Sårbar (VU)
B2ab(iii,v)c(ii,iii,iv)

Klass: Insecta (egentliga insekter), **Ordning:** Lepidoptera (fjärilar), **Familj:** Noctuidae (nattflyn), **Släkte:** *Acronicta*, **Art:** *Acronicta tridens* - treuddsaftonfly (Denis & Schiffermüller, 1775) **Synonymer:** *treuddtecknat aftonfly*

Kännetecken

Fjärilen av treuddtecknat aftonfly är nästan identisk med *psiaftonfly*, *Acronicta psi*, och endast hanarna kan med en viss säkerhet skiljas på yttre karaktärer. I genitalierna skiljer sig arterna tydligt åt. Framvingarna är ljusgrå till ljusst blygrå och ofta med en violett nyans som saknas hos *psiaftonfly*. Hos hanen är bakvingarna kritvita utan antydning till svart skuggning längs vingribborna vid vingens utkant. Detta är mycket ovanligt hos hanen av *psiaftonfly*. Båda dessa arter har mindre grov svart teckning på framvingarna än spjutafonfly, *A. cuspis*, speciellt vad gäller det för gruppen typiska rotstrecket. Vingspann 36-40 mm. Larven av treuddtecknat aftonfly skiljer sig markant från andra aftonfly genom den låga ryggpuckeln, vilken är avsevärt högre hos *psiaftonfly*. Den har en bredare äggul rygglinje som är tudelad och den svarta sidorygglinjen har talrika gula fläckar. Den glesa, långa svarta behåringen på ryggsidan är vitspetsad.

Utbredning och status

Treuddtecknat aftonfly har under de senaste femtio åren minskat mycket kraftigt i norra Europa. Redan under 1800-talet var arten känd från Skåne till Västmanland och Hälsingland. Fram till 1950-talet hade treuddtecknat aftonfly påträffats i alla landskap mellan Skåne och Hälsingland utom Bohuslän och Dalsland. Den betraktades som relativt allmän. Under de följande trettio åren påträffades arten högst enstaka (ca 20 fynd) i Blekinge, Småland, Södermanland, Uppland, Västmanland och Dalarna, samt på Öland. Från 1988 och framåt har arten på nytt uppträtt i större antal lokalt inom några tidigare kända förekomstområden: på Ölands norra hälft mellan Alböke och Högby; i Södermanland och Östergötland, främst i Kolmårdenområdet; samt i Västmanland i Fellingsbro, Ramsberg (Örebro län) och Hed socknar (Västmanlands län). Denna ökning sammanfaller med en längre period av somrar med många soltimmar. Ett antal mer enstaka fynd under senare år i bl.a. Skåne, Västra Karaby 1996, Halland, Åsa 2001, Gotland, Sundre 1988 och 2001 kan tyda på att arten tidvis migrerar från grannländerna om än i liten skala jämfört med många andra nattflyarter. Under de senaste tio åren har ingen expansion skett och arten påträffas fortfarande bara mer regelbundet på de sedan tidigare kända förekomstområdena. I Danmark förekommer treuddtecknat aftonfly framförallt i Västjylland och på Läsö. I södra Danmark, där arten tidigare var vida utbredd, återstår idag endast en förekomst vardera på Fyn och Själland. Från Norge finns endast två fynd från Buskerud, Drammen, 1984 och Vet-Agder, Kristiansand 2000. I Finland var arten tidigare utbredd över hela södra delen av landet, norrut till mellersta Österbotten/Keski-Pohjanmaa och Kainuu. Under 1950-talet försvann den helt från landet. Dess kraftiga tillbakagång i Finland har redovisats genom en jämförelse av antalet äldre fynd med fynden av syskonarten *psiaftonfly*, som är utbredd i hela norra Europa och här idag är avsevärt mer allmän. Fram till 1919 var treuddtecknat aftonfly den talrikast representerade av de två arterna i finska museisamlingar. Treuddtecknat aftonfly är vitt utbredd i Europa och påträffad i alla länder i Mellaneuropa. I Storbritannien når den upp till södra Skottland och har inte minskat i frekvens under senare år. Världsutbredningen sträcker sig från Nordafrika och Medelhavsområdet genom Syrien, norra Iran, Ryssland och Sibirien till Kurilerna och Japan.

Ekologi

Artens larver lever i Sverige främst på glasbjörk, *Betula pubescens*, samt i mindre omfattning på dvärgbjörk, *Betula nana*, och videarter *Salix* spp. Larven är väl synlig under dagtid när den exponerar sig för uppvärmning i direkt solljus. Den förpuppar sig under sensommaren i en hård kokong, gärna på ytan av död lövträdsved och täcker kokongen med lavar. Puppen övervintrar endast en vinter. Den nattaktiva fjärilens flygperiod infaller från slutet av juni till början av augusti. Fjärilarna påträffas i allmänhet en till två veckor senare än syskonarten *psiaftonfly*. De lockas både till UV-ljus och jäst fruktsaft. Artens livsmiljö i Södermanland och Västmanland är fattigkär med riklig förekomst av senväxta, rikt lavklädda, små glasbjörkar. En omfattande skogsbrand i Västmanland, Grönbo under seklets början har sannolikt befrämjat björkens spridning på de stora öppna myrområdena. På norra Öland förekommer treuddtecknat aftonfly i mer mosaikartad miljö med omväxlande torr ängsmark och kärrmark, samt med en rikligare förekomst av björk än eljest på Öland. I Mellaneuropa, liksom tidigare i norra Europa, förekommer arten relativt allmänt i många skiftande biotoper. Den nuvarande situationen för treuddtecknat aftonfly i Sverige kan tolkas som att endast ett fåtal biotoper idag erbjuder förhållanden som upprätthåller en balans i populationstillväxten mellan treuddtecknat aftonfly och *psiaftonfly*. Dessa två arter har en närmast identisk biologi och täthetsberoendet genom predation som gäller den vanligare arten drabbar därför i högre grad den med lägre individtäthet utom i biotoper till vilka den ena arten är bättre anpassad. Båda arternas larver är ofta hårt parasiterade, sannolikt av samma arter parasitoider. Pupporna utsätts vintertid för predation av fåglar, främst hackspettar. Under kyliga somrar tillväxer larverna av treuddtecknat aftonfly sämre än larverna av *psiaftonfly*. Genom den normalt senare flygperioden och äggläggningen hos treuddtecknat aftonfly uppnår därför endast ett mindre antal larver puppstadiet före lövfällningen.

Hot

De omfattande bekämpningarna av lövslyuppslag på hyggen som under 1950-60-talen utfördes genom flygbesprutning kan ha bidragit till artens hastiga tillbakagång i norra Europa. Denna giftspridning drabbade naturligtvis också björkens förekomst på våtmarksområden i anslutning till produktions-skogen. Atmosfäriskt burna föroreningar har starkt påverkat florans av lavar på ett sätt som kan ha varit negativt för artens möjlighet att dölja sina kokonger. Treuddtecknat aftonfly förefaller i Västmanland vara beroende av en större areal av mosaikartad myrlandskap med vindskyddande skogsridåer för att överleva under klimatomständigt mer ogynnsamma perioder. Artens förekomstområde i Västmanland är det moss- och myrmarkstätaste i den del av Mellansverige som har flest soltimmar under sommarhalvåret. Här har några av de soligena fattigkär, som hyser de rikligaste björkbestånden, delvis förstörts genom högläggning för granplantering. Genom att artens habitat är koncentrerade till de delar av våtmarkerna som av skogstekniker kan uppfattas som möjliga att förändra till ekonomiskt bärande för skogsodling uppstår lättare en konfliktsituation. Det kan ställa sig problematiskt att värna om de relativt marginella ytor som främst utgör artens livsrum, då omgivningen utgörs av till synes oändliga arealer av moss- och myrmarker. Ett allvarligt hot utgör storskalig utvinning av torv som bränsle för fjärrvärmeverk. Ett sådant projekt har tidigare avvärtats inom artens förekomstområde i Västmanland. Skogsgödsling från flygplan kan också påverka arten negativt.

Åtgärder

Vid kalavverkning av skog som omger de för arten lämpliga kärr- och myrmarkerna, bör en vindskyddande skogsridå sparas närmast nordsidan av dessa. Artens ekologi bör närmare undersökas och jämföras med den vanliga syskonartens inom samma förekomstområden. Förekomstområdet i Västmanland ingår delvis i Grimsö forskningsstations undersökningsområde i Örebro län. Här har under senare år ett antal studier inriktats på lövbrännor och deras betydelse för fåglar och däggdjur. Eventuella framtida försök som här avser att öka lövinslaget i skogen kan gynna treuddtecknat aftonfly. Artens huvudsakliga utbredningsområde i Örebro län är i senaste våtmarksinventeringen klassat som "mycket höga naturvärden" där arten omnämns som en bland andra skyddsvärda arter. Ett naturreservat är planerat för merparten av de värdefulla myrmarkerna och mellanliggande skogar, vilka dock påverkats starkt av skogsbruk under senaste 20 åren.

Övrigt

Jan Gustafsson och Peter Streith har bidragit med väsentlig information vid första revisionen av faktabladet.

Litteratur

- Aarvik, L., Hansen, L.-O. & Kononenko, V. 2009. *Norges sommerfugle - Håndbok over Norges dagsommerfugler og nattsvärmere*. Norsk Entomologisk forening, Oslo.
- Douwes, P., Kaaber, S., Nordström, F., Opheim, M. & Sotavalta, O. 1969. *De fennoskandiska och danska nattflynas utbredning*. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.
- Eliasson, C. 1992. *Riksintressanta fjärilar i Lindesbergs kommun*. Rapport till Lindesbergs kommun (opubl.).
- Elmquist, H., Liljeberg, G., Top-Jensen, M. & Fibiger, M. 2011. *Sveriges Fjärilar. En fälthandbok över Sveriges samtliga dag- och nattfjärilar*. Östermarie.
- Huldén, L. (ed.), Albrecht, A., Itämies, J., Malinen, P. & Wettenhovi, J. 2000. *Suomen Suurperhosatlas - Finlands Storfjärilsatlas - Atlas of Finnish Macrolepidoptera*. Lepidopterologiska Sällskapet i Finland rf & Naturhistoriska centralmuseet, Helsinki.
- Jennersten, O., Karlsson, H., Pellmyr, O., & Trei, H. 1970-75. Årsrapporter. *Nerikes Ent. sälls k a p s å r s s k r . 2-7*.
- Lampa, S. 1885. Förteckning öfver Skandinavien och Finlands Macrolepidoptera. *Ent. Tidskr.* 6(1-3): 1-137.
- Liliegren, Y., Grundeus, L. & Lonnstad, J. 1998. *Våtmarker i Örebro län, norra delen*. Länsstyrelsen i Örebro län, publ. nr 1998: 9.
- Lindeborg, M. 1997. Fjärilsfynden i SydÖst 1996. *Lucanus* 2(1): 15-30.
- Lindeborg, M. 2007. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 2006. *Ent. Tidskr.* 128: 19-32.
- Mikkola, K. 1979. Vanishing and declining species of Finnish Lepidoptera. *Notulae Ent.* 59: 1-9.
- Norgaard, I. 1988. *Fund af storsommerfugle i Danmark 1961-1986*. Lepidopterologisk forening.
- Nordström, F., Wahlgren, E. & Tullgren, A. 1935-41. *Svenska fjärilar*. Nordisk familjeboks förlag, Stockholm.
- Nordström, F. 1943. Förteckning över Sveriges storfjärilar. *Catalogus Insectorum Sueciae. Opusc. ent.* 8: 59-120.
- Nordström, F. 1953. *Catalogus Insectorum Sueciae; III Macrolepidoptera. Additamenta. Opusc. ent.* 18: 75-87.
- Palmqvist, G. 1982. Intressanta fynd av Macrolepidoptera i Sverige 1981. *Ent. Tidskr.* 103: 89-95.
- Palmqvist, G. 1983. Intressanta fynd av Macrolepidoptera i Sverige 1982. *Ent. Tidskr.* 104: 55-58.
- Palmqvist, G. 1984. Intressanta fynd av Macrolepidoptera i Sverige 1983. *Ent. Tidskr.* 105: 81-88.
- Palmqvist, G. 1985. Intressanta fynd av Macrolepidoptera i Sverige 1984. *Ent. Tidskr.* 106: 65-70.
- Palmqvist, G. 1992. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 1991. *Ent. Tidskr.* 113: 37-45.
- Palmqvist, G. 1997. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 1996. *Ent. Tidskr.* 118: 11-27.
- Palmqvist, G. 1998. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 1997. *Ent. Tidskr.* 119: 13-27.
- Palmqvist, G. 1999. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 1998. *Ent. Tidskr.* 120: 59-74.
- Palmqvist, G. 2002. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 2001. *Ent. Tidskr.* 123: 53-63.
- Skinner, B. 1984. *Colour identification guide to Moths of British Isles*. Penguin Books Ltd, Harmondsworth.
- Skou, P. 1991. *Nordens ugler*. Danmarks dyreliv Bind 5. Apollo books, Stenstrup.
- Tjeder, T. 1973. Lepidoptera från Sångån i Leksands & Floda socknar. *Entomologen* 2(1): 9-14.

Författare

Claes U. Eliasson 1994. Rev. Claes U. Eliasson 1999, 2005, 2007 & 2012.